

amelyről a háború alatt és óta eddig még tudomást sem szerezhettünk. Érdekes és értékes kezdeményezést jelentenek — bár más formában amerikai neveléslélektani munkákból és tankönyvekből sem hiányoznak — a függelékként közölt tesztszerű feladatok. Elsősorban arra alkalmasak, hogy a kezdő tanulmányozóban a neveléslélektani látás képességét felébresszék.

Farago László.

MÉREI FERENC: 1. *A gyermek világnézete. Gyermeklélektani tanulmány.* Bpest, 1945. Anonymus. (Anonymus Könyvtár, 5.) 119 l. — 2. *Az együttes élmény. Társadalomlélektani kísérlet gyermekeken.* Bpest, é. n. (1947). Officina. 64 l.

Mannheim Károly és a nevéhez fűződő szociálpedagógiai iskola — azt hiszem, ma már nyugodtan szólhatunk ilyenről angliai vonatkozásban — két tételt kalapált bele az argol nevelői közgondolkodásba. Az első akként hangzik, hogy — miként C. M. Fleming imént ismertetett könyvéből is láttuk — a demokráciára sem a mindent megengedő *laissez-faire*, sem a zsarnoki kényszer nem vezet el: *demokratikus embert csupán a gyermekek spontán együttműködésén épülő demokratikus módszer formálhat.* Mannheim, amikor ezt a tételt kifejti, szívesen hivatkozik Gaudig és a munkaiskola hagyományaira, s példaként állítja elének Döring: *Psychologie der Schulklasse* c. könyvében leírt szociálpedagógiai kísérleteit (melyek ugyan inkább megfigyeléseknek, mint kísérleteknek nevezhetők). Mindezek lényeges eredménye, hogy a gyermeki szabadság elvén szerveződő gyermeki közösségek nagyobb nevelő hatást fejtenek ki a bennük foglalt egyedekre, jobban biztosítják a rendet és a munkafegyelmet, mint az olyan eljárás, amely a nevelés hatékonyságát külső eljárásokkal akarja biztosítani. A második tétel szorosán követhetik az elsőből, s a hagyományos tömeglélektan hagyományos előítéletével számol le. A határozott funkciójú és artikulált csoport — mondja Mannheim — nemhogy lesüllyesztené a benne foglalt egyének színvonalát, hanem azt egyenest emeli. A csoport, azzal a többlettel, amellyel közösségi léténél fogva rendelkezik, az egyénnél erősebb, az egyént rendkívüli mértékben meghatározó alakzat. „By creating co-operation, distributing risks and responsibilities, it is a primary agency in developing personality within the social pattern.“ (L. Mannheim: *Mass Education and Group Analysis* c. tanulmányát a *Diagnosis of Our Time* c. kötetben.)

Pontosan ez az a két tétel, amelyet Mérei Ferenc két munkájában Mannheim-től függetlenül és a Mannheim-féle sajtószertű szociológiai módszerrel szemben egészen újfajta eljárással igazol. Közben azonban a modern fejlődéslélektan klinikai módszerein iskolázva oly mélyre hatol, és elméleti, valamint módszertani téren is annyira új távlatokat mutat, hogy munkásságát bizony lehet úttörőnek tekinteni.

Mérei első könyve a felszabadulás esztendejében jelent meg, s méltán nevezhetjük e sorsfordulatot jelentő év legidősebb és legzűkszerűbb pedagógiai termékeinek. Abból indul ki, hogy idomítás és nevelés, vagyis a tekintélyen, elnyomáson, illetőleg a szabadság gondolatán épülő alakító munka két ellentétes világnézeti állásfoglalás: az önkény, a tekintélyuralom, illetőleg a demokrácia terméke. Tétele: a gyermeki valóságot tiszteletbentartó funkcionális nevelés — mondhatjuk: a demokratikus nevelés — a gyermeki valóságban mélyen gyökerező demokratikus hajlamok, demokratikus világnézeti elemek kibontakozásához vezet el.

A tétel bizonyítására Mérei bemutatja előttünk a gyermeki valóság különféle aspektusait. Végigelemzi — a svájci lélektani iskola eredményeire, valamint saját megfigyeléseire támaszkodva — a gyermeki társulás formáit, valamint a gyermek társadalmi képzeteinek alakulását, s megmutatja, hogy az ú. n. „szervezett bandák“ fokán (10—16 évig) miként bontakoznak elő mindazok a közösségi erények és tulajdonságok (csoportalakítás, intézményszervezés, közösségi szellem, választás, törvényesség), amelyek teljes egészében megfelelnek „a világnézeti nevelés demokratikus célkitűzéseinek“. — Ezután a gyermeki értékelés természetét és a gyermeki normák jellegét vizsgálja: hogyan és milyen mérték szerint ítél a gyermek? „Jó, szegény, igazságos: ime a gyermeki normák követelménye.“ S a gyermeki fejlődés ebből a szempontból is a kívánatos társadalmi berendezkedés felé mutat: „az erkölcsi beállítottság, a szegények mellé állás és az igazságra való fokozott érzékenység a demokrácia világnézeti tartalmának megfelelő spontán gyermeki magatartás egyik lényeges mozzanatát alkotják“. — Végezetül a gyermeki szabálytudat és szabályalkalmazás fejlődését vizsgálja meg, amely a gyermeki tevékenységek funkciógyönyörtől hajtott puszta szabályszerű ismétlésétől a szervezett bandák fokán egészen a törvényesség tudatának (mondhatnánk: a morális autonómiának) fokáig emelkedhetik.

Mindebből pedig nyilvánvalóan igazoltnak tekinthető a szerző — és vele együtt minden demokratikus nevelő — tétele: „a gyermektársadalom formáinak fejlődése... azt bizonyítja, hogy a gyermekek világban feltalálhatók azok a viszonylatok és magatartásmódok, melyeknek kifejtése és rögzítése minden őszintén demokrata, minden szocialista nevelő egyedül lehetséges célja. Ha ezeket a tényezőket — a haladó világnézetek egyénlélektani és társadalomlélektani komponenseit — ragadjuk meg és fejlesztjük tovább, a gyermek saját közösségein keresztül jut el a társadalmilag hasznos, szabadon alkalmazkodni tudó emberi szintre”. A gyermek tehát saját közösségein át jut el idáig: demokráciára, emberré, cselekvésre nem az elmélkedés és a prédikáció, hanem maga a cselekvés és a közösség életének átélése nevel. „Átélni a társadalmat. — Ez jelenti, hogy át kell élni azt az *erőtöbbletet*, amit a közösséghez való tartozás ad. Át kell élni a csoport tiltó és kényszerítő erejét, a hierarchiát és a vezetőhöz fűző viszonyt, át kell élni mindazt, amiben a társadalom több, mint az egyének összessége.”

Ez a tétel Mérei elsőnek említett munkája kihangzása, s ennek a tételnek az újszerű, kísérleti igazolása jelenti egyszersmind a második munka feladatát. Szűz területre lép itt a szerző, melyet mindenekelőtt meg kell tisztítania a tudományos és módszeres előítéletek bozójától. Társadalomlélektani kísérletekről van itt szó, olyan kísérletekről, melyek — az eddigi egyoldalú szemlélettel szemben — nem az *egyén* szociális magatartását, a közösségben való viselkedését akarják vizsgálni, nem elégszenek meg tehát karaktervonások csoporthelyzetben való tanulmányozásával, hanem éppen a „társadalmi” sajátságú *objektív*, jellegét kívánják megragadni. A szerző tehát az eddig kizárólagos egyénlélektani szempontot sui generis társadalomlélektanival kívánja helyettesíteni a szociálpszichológiai kutatásban. Szerinte, mint ahogyan az egyénlélektani meghatározás alapja a *reakció*, ugyanúgy a társadalmi alakzatokat *intézményszerűségük* teszi objektíven megfoghatókká. Intézményen pedig az „emberek közt fennálló meghatározott viszonylatot és az ahhoz fűződő szabályok, rítusok, tradíciók összességét” érti. Ha most a társadalmi alakzatot az egyénekben, azok reakcióin át ragadjuk meg, megtaláltuk a társadalomlélektani vizsgálódás sajátságú aspektusát. Ilymódon vizsgálhatjuk, hogy miként alakítja a társadalom az egyént és az egyén a társadalmat.

Ezután az elvi tisztázás után fog hozzá a szerző a gyermeki csoportokon végzett társadalomlélektani kísérletei eredményeinek bemutatásához. Mindenekelőtt a csoportnak, mint szociológiai alakzatnak, jelenségtani jegyét határozza meg, objektív, személyektől független vonatkozásai alapján. Meghatározása szerint a csoport „a preszociális (azaz: még nem intézményszerű, de már az intézményes lét felé mutató) és alegális intézményesedés minőségrendjét jelenti a társadalmi alakzatok skáláján”. 4—11 éves gyermekek homogén, egykorú, 3—4, illetőleg 4—6 tagból álló csoportjait vizsgálja, abból a szempontból, hogy miként viselkedik a már csoporttá vált, azaz szokásokat, hagyományt kialakított csoport a beléje helyezett vezetővel, illetőleg a vezető a csoporttal szemben? A probléma tehát egész egyszerűen megfogalmazva akként hangzik, hogy „mi erősebb, a vezető vagy a csoport?” A vizsgálatok eredménye — szkematikusan összefoglalva: „a csoport felszippantja a vezetőt, rákényszeríti tradícióit. Az idősebb és vezetői készséggel rendelkező gyerekek átveszi azoknak a gyerekeknek szokásait, tradícióit, akik fiatalabbak és a napközi otthonban az ő uralma, irányítása alatt álltak. Azokat a tevékenységeket végzi, amiket a csoport az ő belépése előtt kialakított. Saját kezdeményezései vagy sikertelenek maradnak, vagy a csoport sajátos tevékenységi módjába ágyazva érvényesülnek”.

Jelenleg nincs terem arra, hogy Mérei kísérleteinek eredményeit részletesebben is, színes árnyalataiban és a vezető-csoport viszonylat különféle változatainak finom elemzéseivel együtt bemutassam. A lényeges itt pedagógiai szempontból a Mannheim-féle tétel társadalomlélektani úton való, meggyőző igazolása: „a csoport, kohéziója révén, növeli az egyén hatékonyságát; a közösség ereje erősebbé teszi a közösség tagjait”. Nem igaz tehát a társadalomlélektannak az a közhelyezés, amelyben a felfogása, hogy tömegben, csoportban az egyén regresszióba megy át. „Mi éppen az ellenkező felfogás felé hajlunk: az *együttes élmény ereje, a csoportos élmény valami többletet ad, mind örömben, mind hatóerőben.*”

Ezek Mérei munkáinak a pedagógusra nézve oly jelentős eredményei. Azok a mélyreható elemzések, amelyek az első munkában biológikum és szociológikum fejlődést meghatározó viszonyának szálait bogozzák, már a pszichológus méltatását követelik.

Faragó László.